

Laki Ildikó – Kabai Imre

Egyetemi hallgatók véleménye a fogyatékosokról és a fogyatékos kortársak társadalmi integrációjának esélyeiről

A fogyatékoság és annak kérdésköre az elmúlt években kiemelt hangsúlyt kapott mind az Európai Unió, mind pedig a hazai szakpolitikákban. Európa lakosságának 10–15%-a minősül fogyatékosnak vagy nevezi magát fogyatékosnak (European Disability Forum 2002). A fogyatékoság definíciója igen eltérő. Az Európai Unió tagállamainak különböző definícióit a német Egészségügyi és Szociális Biztonsági Minisztérium (Bundesministerium für Gesundheit und soziale Sicherung) gyűjtötte össze. Már ebből az összeállításból is kitűnik, hogy a nemzeti definíciók mind alkalmazási területüket illetően, mind pedig a fogyatékoság definíciójának alapjául szolgáló modellt tekintetében különbözőek. A definíciók egyik sajátossága azonban a gyakorlati alkalmazásuk formája. Az alábbiakban néhány ország egy-egy meghatározása kerül leírásra.

Dániában nincs definíció. A szakmapolitika röviden az alábbiak szerint foglalja össze a fogyatékos tartalmat. „Mindazok azonban, akiknek szakmai képességeik fejlesztése vagy visszanyerése céljából támogatásra, továbbá ápolásra vagy specifikus kezelésre van szükségük, segítséget kapnak. Ez magában foglalja a testi, szellemi, lelki és szociális fogyatékoságokat”.

A **finn** értelmezésben (Törvény a Fogyatékosokról, 1987) azok a személyek, akik fogyatékoságuk vagy betegségük miatt huzamosan nem tudják gyakorolni a normális napi funkciókat. A társadalombiztosítás intézményei számára az a személy fogyatékos, akinek a munka- és keresőképessége döntő mértékben csökkent.

A **spanyolok** szerint mindazok, akik testi, szellemi vagy érzékszervi képességeik veleszületett vagy szerzett tartós korlátozottsága miatt csak korlátozottan tudnak részt venni a képzésben, a szakmai életben és a társadalom életében általában.

A fogyatékos emberek Európában, az Egyesült Államokhoz hasonlóan, az egyik legnagyobb kisebbséget és – az idős emberek után – az állami szolgáltatások egyik legnagyobb fogyasztói csoportját alkotják. Az OECD adatai szerint a fogyatékosokkal kapcsolatos kiadások az EU-tagállamok szociális költségvetéseinek harmadik legnagyobb tételét képezik – az öregségi és egészségügyi kiadások után, a munkanélküliséggel kapcsolatos kiadásokat megelőzve (OECD 2003). Mindemellett nem elhanyagolandó az Európai Bizottság szociális beilleszkedéséről szóló összefoglalása sem, amelyben arra a „megítélésre” jut, hogy a fogyatékos embereket a legtöbb tagállamban potenciális társadalmi kirekesztés fenyegeti, s ezt a fenyegetettséget nem utolsósorban a beteg és fogyatékos személyek változatlanul magas elszegényedési kockázata támasztja alá (Europäische Kommission). A fogyatékosügy tehát közösségi, tagállami és társadalmi üggyé vált az elmúlt években, amelyben már maguk az érintettek is aktív szereplők, résztvevők. Az EU polgárainak 97%-a vélekedik úgy, hogy többet kell tenni a fogyatékos emberek integrációjáért.

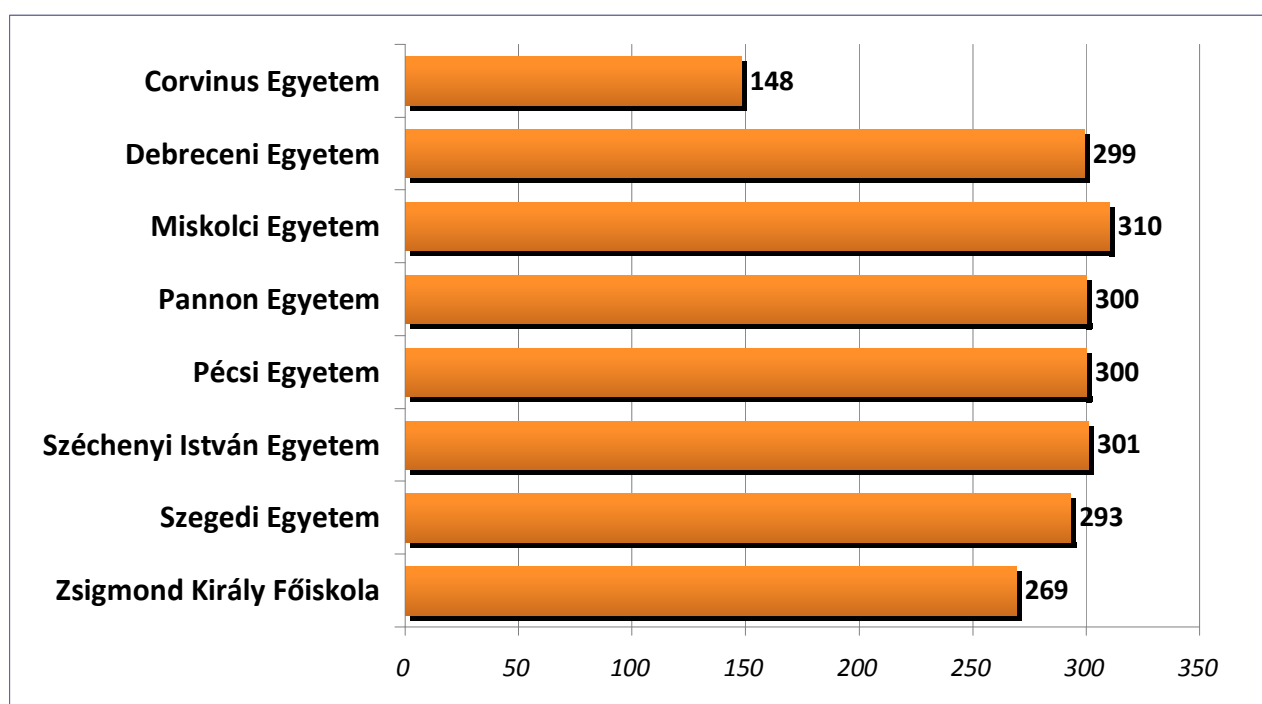
Jelen összefoglalóm egy 2008-2010 között végzett kutatás néhány érdekes eredményét kívánja bemutatni, amely kutatás arra kereste a választ, hogy vajon mit gondolnak a mai felsőoktatásban jelenlévő hallgatók fogyatékos kortársaikról, az életükkel szorosan összefüggő helyzetekről, gyakran az érintett csoporttól független döntésekről, valamint a társadalmi hozzáállásról, az oktatási és munkahelyi befogadásukról. Hét egyetem és egy főiskola, összesen 2220 hallgatója gondolkodott el, majd adott választ a fentiekben leírt kérdésekre. A kutatás során a kérdőíves módszert alkalmaztuk, mivel az eddigi tapasztalataink azt mutatták, hogy ezzel a módszerrel érhető el a legnagyobb populáció.

Az egyetemek vizsgálata regionális elvekre épült, minden régióban a legnagyobb hallgatói számmal rendelkező intézmény került kiválasztásra, a budapesti székhelyű főiskola pedig a „kontroll magánintézmény” szerepét töltötte be. A nappalis és levelezős BA/BsC-s és MA/MsC-s hallgatók, valamint néhány PhD-hallgató megkeresése az intézmények négy humán és természettudományi (két egyetem esetében a műszaki terület is szerepet kapott) karáról került be a mintába.

A válaszadók körében a női nem felülreprezentáltságot mutat (61,9%), ezzel is

bizonyítottuk azt a tendenciát, hogy néhány éve a női nem magasabb arányban van jelen a felsőoktatási intézmények falai között. A férfi nem aránya ugyanakkor csak 38,1%-ot tett ki (2. ábra). A korosztályi megoszlásban a legmagasabb arányban a 20, 21 és 22 évesek (18,3%- 19,1% -16,7%) adtak választ a feltett kérdésekre. Ennek oka lehet az a tény, hogy mind a nappali, mind pedig a levelező képzésekben egyre magasabb számarányban vesznek részt a fiatal korosztályból, egyre többen a középiskolai képzés után azonnal felsőoktatási intézményekben folytatják életútjukat.

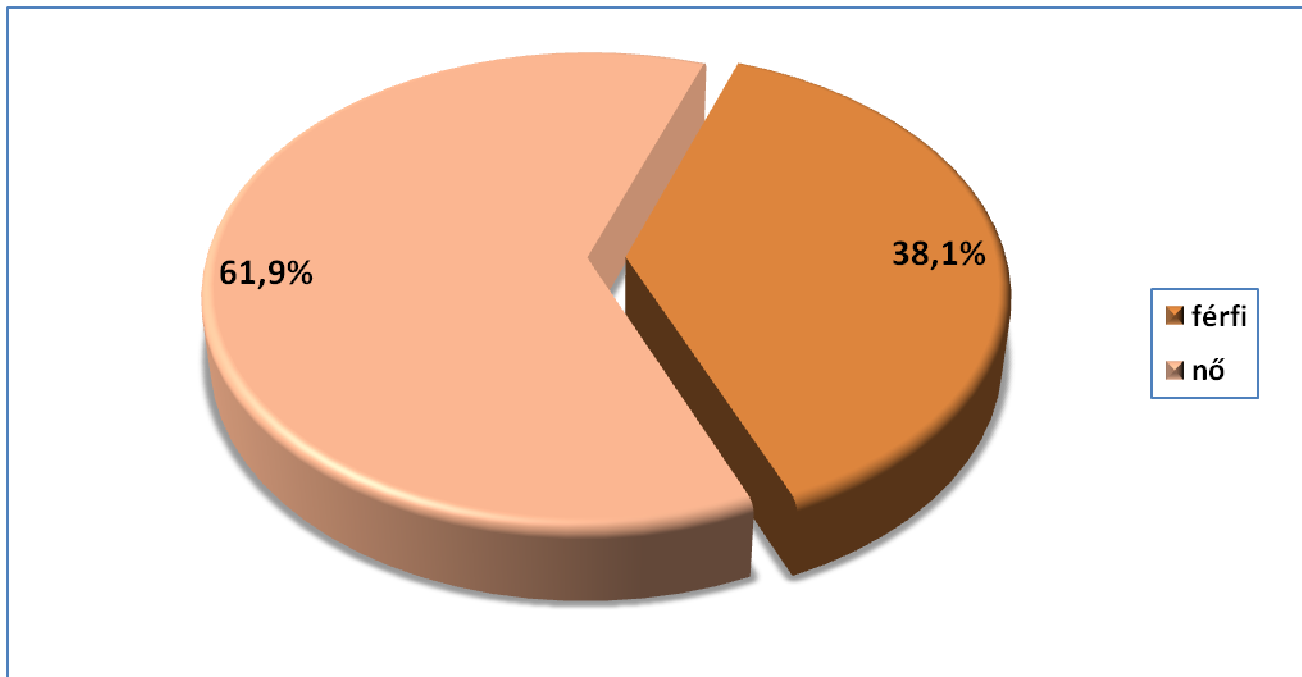
1. ábra: A vizsgálatba bevont felsőoktatási intézmények minta-elemszáma

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

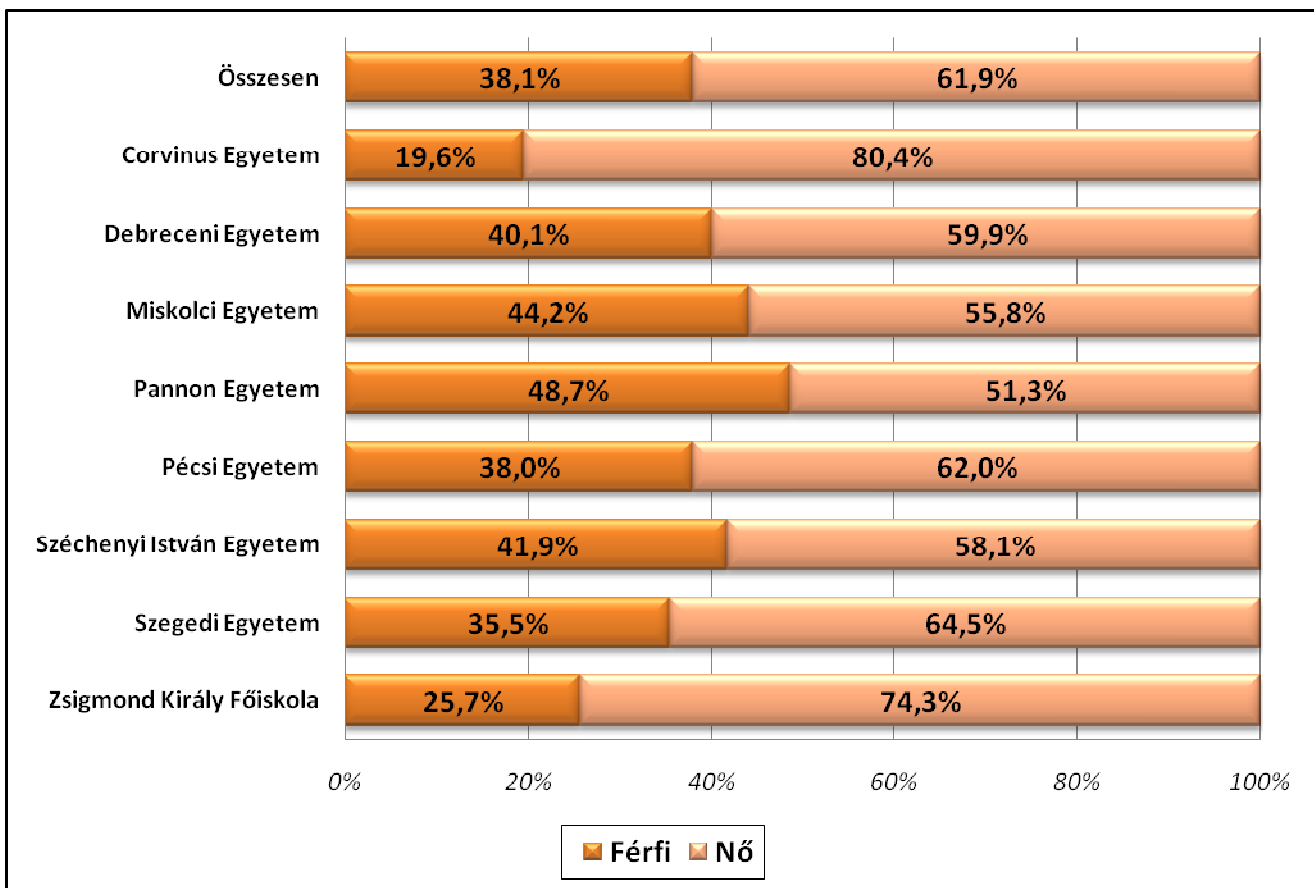

2. ábra: A minta megoszlása nemenként (%)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

3. ábra: A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása (%)

A hallgatók társadalmi problémák iránti érzékenysége ugyanakkor igen eltérő képet mutat. Több ifjúsággal kapcsolatos kutatás (Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Ifjúságpolitikai riport 2008) feltárta a mai fiatalok, fiatal felnőttek befogadó, illetve elutasító magatartásával összefüggő tényeket, így valóban érdekes volt látni, hogy a rendszerváltás után húsz évvel, valamint a 2004-ben, majd 2008-ban végzett kutatások után (itt szükséges megjegyezni, hogy a fentiekben említett kutatásokban a fogyatékos hallgatókkal összefüggésben nem történt véleménynyilvánítás) milyen véleményalakulásról, átalakulásról beszélhetünk, különös tekintettel a fogyatékos személyekre vonatkozóan.

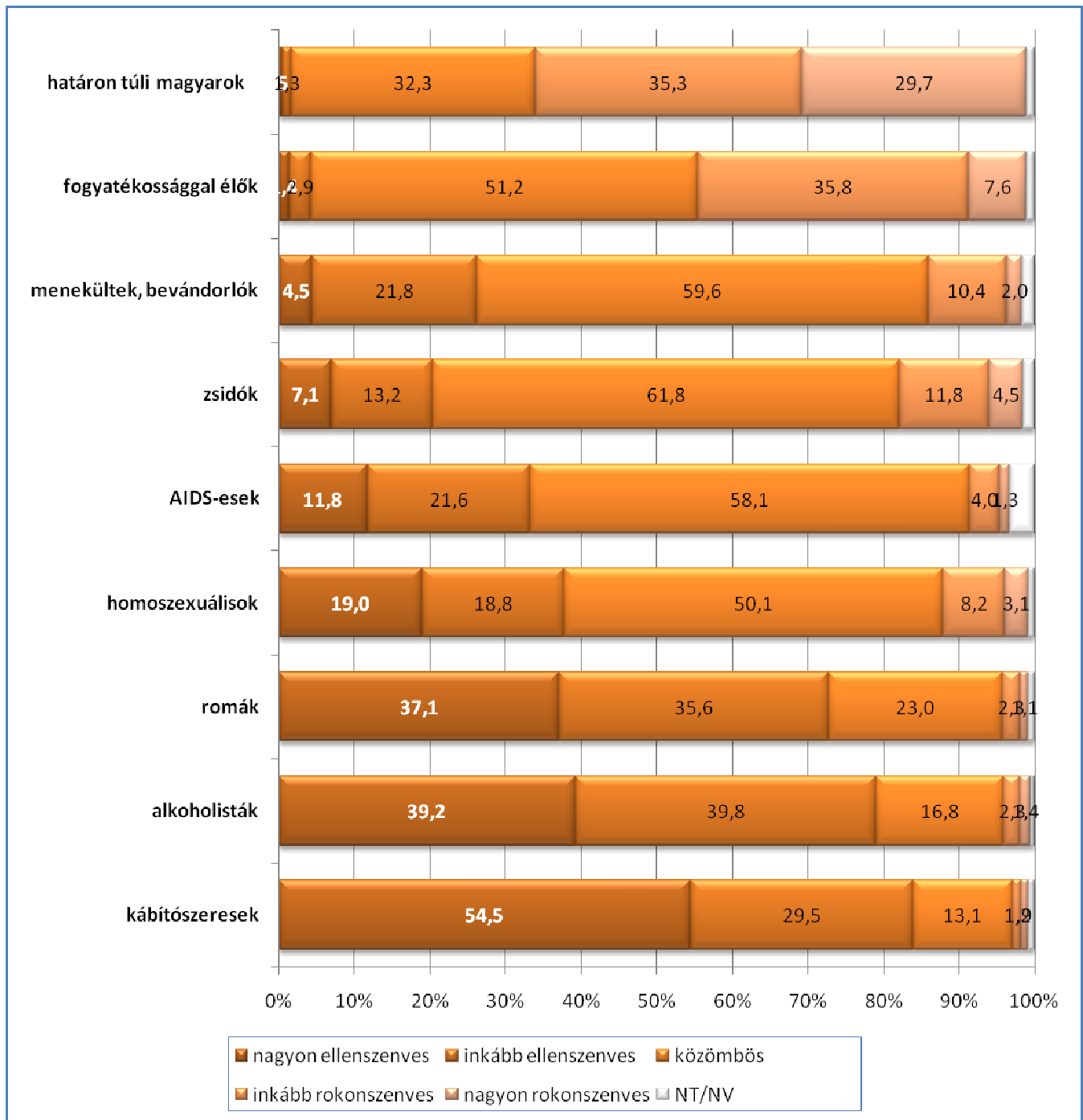
E tekintetben érdekes lehet a „társadalmi távolság” – egyes csoportokkal szembeni szubjektív értékítéletek – kérdésre adott válaszok köre. Különös jelentőséget kell tulajdonítani annak a kérdésnek, hogyan alakul a fogyatékos emberek megítélése, mennyiben elutasítóak vagy elfogadóak velük szemben más – speciális – társadalmi csoportokhoz viszonyítva. Ezzel a komplexebb megközelítésmóddal kiszűrhető azoknak a hallgatóknak a vélekedése, akik „általában” előítéletesebben, illetve elfogadóbban viszonyulnak a kiválasztott kisebbségi csoportokhoz. Így a relatív értékítéletek is pontosabban beazonosíthatóak: vagyis „önmagában” a fogyatékoság milyen mértékben vált ki elutasító attitűdöket a főiskolai, egyetemi hallgatók körében. A kérdésben felsorolt csoportok között szerepeltek az alábbiak: kábítószerfogyasztók, alkoholisták, fogyatékosággal

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

élők, AIDS-betegek, homoszexuálisok, romák, zsidók, menekültek, bevándorlók és határon túli magyarok.

A sorrend alapján megállapítható, hogy a „kábitószeresek” a legellenszenvesebbek a felsőoktatási intézmények aktív hallgatói szerint (több mint felük – 54,5 százalékuk – egyértelműen és határozottan elítéli ezt a magatartásformát) –, míg az ellenkező póluson a „határon túli magyarok” találhatóak, amely csoportot közvetlenül követik a „fogyatékosággal élők”. A eredményeket látva ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a „közömbös” alternatívát választók aránya meghaladja az 50 százalékot – összességében tehát kevesebb, mint a hallgatók fele (43,4 százalékuk) viseltetik rokonszenvvel „testi” vagy értelmi fogyatékos emberek iránt. Amennyiben csak ezeket az abszolút számokat vesszük figyelembe, arra következtethetünk, hogy jelentős tennivalói vannak még azoknak, akik csökkenteni akarják azt a „relatív társadalmi közömbösséget”, amely e fontos réteg (a leendő „véleményformáló értelmiség”) körében kimutatható.

4. ábra: Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A hallgatók a fogyatékos emberek – különös tekintettel kortársaik - helyzetének megítélésében egyrészt az egyes fogyatékossgok súlyosságára, másrészt támogatásukra (anyagi és társadalmi

szinten), harmadrészt a foglalkoztatásukra, foglalkoztathatóságukra helyezték a hangsúlyt. A fogyatékossg súlyossága szerint – a látássérült, vak, siket, nagyothalló, mozgássérült és kerekesszékes

csoportok közül – a vak (a válaszadók 79,9%-a) és kerekesszékes (a válaszadók 77,4%-a) csoportokat tartják a legsúlyosabb fogyatékos kategóriának, majd ezt követi a siketek (55,8%) és a mozgáskorlátozottak (25,4%) köre. A válaszadók elsősorban az érintettek életterét, mozgását, mobilitását értékelték a tekintetben, hogy vajon a mindennapokban milyen könnyen vagy nehezen tudják igénybe venni és használni a különféle intézményeket, közégeket. A fogyatékoság – véleményük szerint összetett, bonyolult fogalom. „Sokszor nem értelmezhető számukra a fogalom”. A nyitott kérdések közül leggyakrabban a rendellenesség, a korlát, korlátozottság, a fogyatékoság, a hátrány(osság), és a visszamaradottság szerepelt. A fogalom kifejtésénél sok esetben korrekt, pontos tartalmakkal találkozhattunk, nyilvánvaló a köznapi értelmezések sorában. A válaszadók az alábbi megfogalmazásokat adták arra a kérdésre

Kit tekint Ön fogyatékosnak.

- *„a társadalmilag elfogadott általános életminőséget egyedül nem képes létrehozni személyi vagy segédeszközök nélkül”*
- *„akár a gyengénlátók, de súlyosan szellemi sérültek is azok, a fogalom széleskörű”*
- *„aki fizikális körülményei miatt hátrányba kerül a társadalom egészséges tagjaival szemben”*
- *„aki olyan testi/szellemi képességekkel rendelkezik, amely megakadályozza a társadalomba való beilleszkedést”*
- *„akik valamilyen születési fogyatékosággal rendelkeznek, ezeket az embereket sose nézném le, mert nem tehetnek róla, aki lenézi őket, azt nagyon megnézném”*

A fogyatékosok támogatására vonatkozó kérdésre a hallgatók racionális válaszokkal reagáltak. Két kérdés esetében – *„A társadalomnak minden eszközzel támogatni kell a fogyatékosokat, még akkor is ha mindez sokba kerül”,* valamint arra a kérdésre, hogy *„Az államnak minden eszközzel támogatnia kell a fogyatékosokat, még akkor is ha mindez sokba kerül”* – hasonlóan alakultak. A válaszadók (egyéni szinten)

83,4%-a inkább vagy teljesen egyetértettek ezzel a gondolattal. Azonban arra a kérdésre, amely úgy hangzott, *„A főiskolákra, egyetemekre jelentkezőknek plusz pontokat kell kapniuk a fogyatékoság miatt”* erőteljesen megoszlottak a vélemények. A hallgatók úgy vélik, nem kell a fogyatékos társaikat előnyben részesíteni, mert az velük szemben diszkriminációt eredményez. Tulajdonképpen nem feltétlen a fogyatékos hallgatók elleni döntésről van szó, itt leginkább a saját érdekeik és helyzetük jobbítása, pozícióba helyezése a cél. Ezáltal viszont nyilvánvaló, hogy az érintett csoport érdekei, „helyzete” sérül. Ezzel szemben arra a kérdésre, amely úgy szólt *„A fogyatékos emberek ne élvezzenek ugyanolyan jogokat, mint a társadalom többi tagja”* a hallgatók 74,1%-a az egyáltalán nem ért vele egyet választ adta. Ez egyfelől arra enged következtetni, a hallgatók nem kívánják kirekeszteni fogyatékos társaikat, csupán az egyenlő elvek betartását vonják kérdőre. Itt a nők és azok a hallgatók, akik ismernek fogyatékosokat sokkal inkább elutasítják a kérdést, a feltevést.

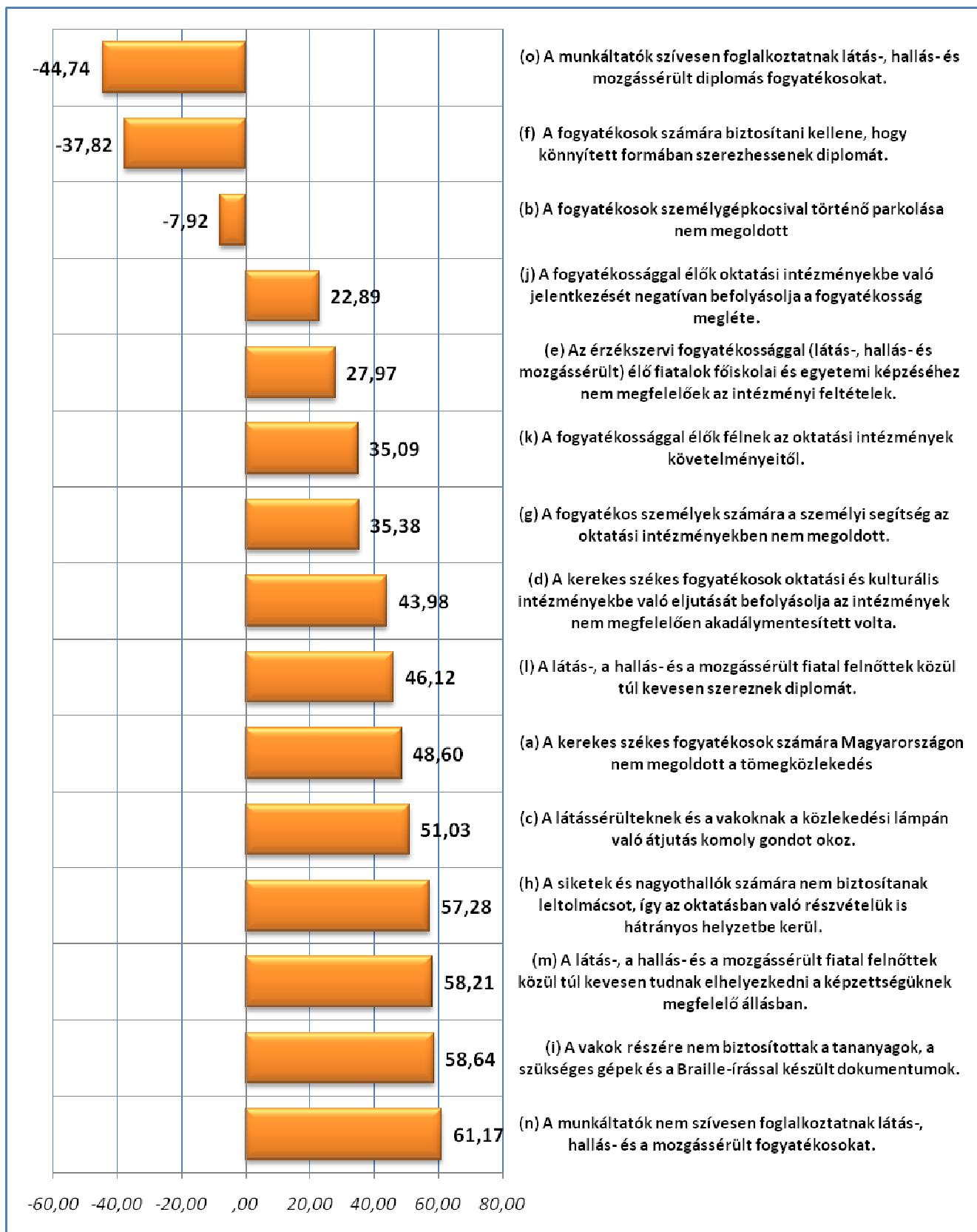
A foglalkoztatással, foglalkoztathatósággal összefüggő kérdés úgy tűnt, sokkal „kényesebb” területet jelentett a válaszadóknak. A hallgatók válaszaiból nem állapítható meg egyértelműen, mit tudnak elképzelni fogyatékos társaiknak, milyen munkaerő-piaci szerepet, munkakört.

A látás-, hallás- és mozgássérült fogyatékosok kiemelkedő problémája a munkaerő-piaci esélyegyenlőtlenség. A megkérdezettek több mint egyharmada (35,9 százalékuk) teljes mértékben egyetért, további kétötödük (40,5 százalékuk) inkább egyetért azzal a kijelentéssel, hogy a munkáltatók nem szívesen foglalkoztatnak fogyatékos személyeket, míg az ellenkező véleményen mindössze 7,9 százalékuk van („egyáltalán nem” illetve „inkább nem ért vele egyet” összesen). Megállapítható tehát, hogy a felsőoktatásban tanulók döntő többsége úgy érzékeli, hogy súlyos, rendkívül hátrányos helyzetbe kerültek a munkaerőpiacon e csoport tagjai. (Megjegyezzük: 15,7 százaléka válaszadóinknak nem tudott véleményt alkotni e kérdés kapcsán.) Hasonló problémákra utal az a kérdés, amely arra vonatkozik, hogy az érintettek nem tudnak elhelyezkedni képzettségüknek

megfelelő munkahelyeken: itt is egyértelműen túlsúlyba vannak a pesszimista vélemények (64,5 százalék – szintén igen magas a válaszmegtagadók aránya: 28,9 százalék) (Kabai 2010).

5. ábra: Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? (átlagértékek a +/-100-as skálán)

Forrás: „Fogyatékosokkal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

Összegzés

- Az általunk vizsgált intézmények körében (nyolc felsőoktatási intézmény, 2220 hallgatója) a hallgatói jogviszonyban lévők 22,91%-a nyilatkozott úgy, hogy elfogadják a fogyatékos személyeket. Ennek az elfogadásnak oka lehet egyfelől az, hogy a válaszadók közvetlen környezetében élnek fogyatékos személyek vagy gyakran találkoznak velük.
- A hallgatók előtt a fogyatékos fogalom, annak tartalma gyakran nem vagy pontatlanul ismert, de az is előfordult, hogy a negatív tapasztalatok által olyan fogalmi kereteket alkottak, esetenként vettek át különböző helyekről, amelyekben nem képesek elhelyezni a fogyatékos személyeket.
- A társadalom integrációs képességét a hallgatók pozitívnak látják. A politikai döntésekkel (kedvezmények biztosítása a fogyatékos hallgatók számára) a hallgatók többsége nem ért egyet (83,4%), ugyanakkor az esélyegyenlőség biztosítását (például a közjó elérése) támogatják.
- A munkaerőpiacra vonatkozó vélemények azonban inkább az ismerethiányról, valamint a sztereotípiákról, egyes esetekben a túlzott sztereotípiákról tettek tanúbizonyságot. A felsőoktatásban jelenlévő hallgatók maguk sem tudják, mitévők legyenek a jövőben. Nincs jövőképük, terveik gyakran ad hoc jellegűek. Ennél szomorúbb képet alkotnak a fogyatékos személyekkel kapcsolatban kialakított elképzeléseik köre. A másik oldalon azt is láthatjuk, hogy a munkaerőpiacon a fogyatékos személyek (különösképpen a diplomások) hátrányokkal indulnak, s ez a hátrány abból is adódik, hogy nem jutnak el és nem jutnak be a munkahelyekre,

hiányzik az akadálymentesítés, nincs jeltolmács, lassabban végzik a munkát, nincs megfelelő segítség a számukra.

Ugyanakkor az is láthatóvá vált a kutatás ezen vizsgálati egysége során, hogy a társadalom jelentős változáson ment keresztül az elmúlt húsz évben, melynek egyik hozadéka a megkérdézett hallgatók körében kialakult vélemény, attitűd. Azonban a vélemény nem elegendő, mindez akkor válik teljessé, ha a hallgatók/munkavállalók, akik a munkaerőpiacon találkoznak és együtt dolgoznak társaikkal, kollégáikkal, legyenek azok fogyatékosok vagy sem.

Felhasznált irodalom:

Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.), (2004): Ifjúság 2004. Gyorsjelentés.

Letölthető:

<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1055&articleID=4453&ctag=articlelist&iid=1>

Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.), (2008): Ifjúság 2008. Gyorsjelentés.

Letölthető:

http://www.kult13.hu/index.php?lang=hun&page=cms&spage=showpage&id=521&mikrohonlap_id=719

Europäische Kommission (2004): *Gleichstellung, Vielfalt und Erweiterung*. Luxemburg: Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften

Laki Ildikó- Kabai Imre (2010): *Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon*. Alapadatok. Budapest, L'Harmattan Könyvkiadó

OECD (2003): *Transforming Disability into Ability*. Paris: OECD Publications